Eduskunnan ympäristövaliokunta

LAUSUNTO 14.5.2025
O 29/2025 vp

Luonnonlaidunten hoidon haasteet ja luonnon monimuotoisuus

Taustaa

Suomi on sitoutunut meneillään olevan CAP-tukikauden aikana vuosina 2023-2027 ympäristösopimusten avulla nostamaan luonnon monimuotoisuus- ja maisemanhoitoalueiden pinta-alan 46000 hehtaariin. Lupaavasti alkanut ympäristönhoitoalojen lisääntyminen on kuitenkin kääntynyt päälaelleen. Tilastot osoittavat selvästi, kuinka hallinnon uusi, hämmentävä ja sekä naapurimaiden käytännöistä että EU-asetuksen tavoitteesta eroava tulkinta on johtanut tilanteeseen, jossa suurin häviäjä on nimenomaan luonnon monimuotoisuus.

Vuoden 2024 ympäristösopimusten tavoite oli 33000 hehtaaria, josta toteutui Ruokaviraston tietojen mukaan 23569 hehtaaria. Tavoitteesta on siis jääty jo yli 9400 hehtaaria, eli lähes 30%, kahden ensimmäisen tukivuoden aikana ja vaarana on, että kuilu tavoitteiden ja toteutuman välillä tulee edelleen kasvamaan. Varsinais-Suomessa, jossa on eniten maisemanhoitoalueita Suomessa, ympäristösopimusten määrät ovat laskeneet 25%. Ympäristösopimuksen tehneitä tiloja Varsinais-Suomessa oli vuonna 2022 368 kappaletta, mutta vuonna 2024 enää 251. Suurin syy voimakkaaseen laskuun on hallinnon tekemät muutokset ympäristösopimukseen soveltuvien alojen tulkinnassa.

Hallinnon muuttuvat tulkinnat

Hallinnon äkkinäinen muutos asetuksen tulkinnasta kesken sopimuskauden on vienyt lampureiden luottamuksen hallintoon. ELY-keskusten ympäristöosaston ylistämiä vanhoja hoitokohteita on maatalouspuolen katselmoinneissa leikattu pois korvausten piiristä. Helmi-rahoituksella kunnostettuja kohteita on jäänyt ilman suunniteltua, jatkuvaan hoitoon tarkoitettua ympäristösopimusta. Samalla kun perinnebiotooppien hoitoon korvamerkittyä EU-rahaa jää käyttämättä, hallintoon palkataan kymmeniä tarkastajia mittaamaan ja poistamaan aarin palasia äärimmäisen arvokkaista monimuotoisuuskohteista.

Joissain tapauksissa, kun esim. saaressa olevasta perinnebiotoopista on leikattu merkittävä osa pinta-alasta vedoten alueen rehuntuottokyvyn puutteeseen, on lampuri vienyt lampaita kohteeseen samassa suhteessa vähemmän. Tämä taas on johtanut virkahenkilön tekemään reklamaatioon alilaidunnuksesta. Ilmeisesti alueen rehuntuottokyvyssä ei siis alun perin ollutkaan suurempia puutteita? Viranomaisten sekava, epäjohdonmukainen ja koordinoimaton toiminta asettaa lampurit kohtuuttomaan asemaan, ja aiheuttaa heille pahimmillaan huomattavia taloudellisia tappiota.

Laidunnuksen merkitys luonnon monimuotoisuudelle

Perinnebiotooppien ylläpidossa laidunnus on keskeinen työkalu, ja siinä lampailla on oleellinen osuus. Lampaat ovat paitsi suhteellisen helposti kuljetettavia, myös erittäin tehokkaita ympäristönhoitajia. Lampaat muokkaavat maisemaa monin eri tavoin: ne syövät ruohokasveja ja järsivät puiden runkoja, ulostavat ja tallovat maata. Lampaiden toiminnan seurauksena kukat saavat tilaa, mikä lisää hyönteisten ja

lintujen määrää. Tutkimustiedon mukaan laidunnettuilla alueilla myös maaperän eliöstö lisääntyy merkittävästi. Ketteränä ja melko kevyenä eläimenä lammas pystyy liikkumaan vaikeissakin maastoissa ja pärjää villansa ansiosta erilaisissa sääolosuhteissa. Perinnebiotooppien ylläpidossa niittämällä tehty hoito ei suurimmassa osassa kohteita pysty mitenkään korvaamaan laidunnusta.

Luonnonlaidunnuksen merkitys suomalaiselle lammastaloudelle ja sen haasteet

Luonnonlaitumet ovat olleet jo vuosisatojen ajan oleellinen osa suomalaista lammastaloutta. Monet lammastilat ovat pinta-alaltaan suhteellisen pieniä, ja luonnonlaidunten hyödyntäminen kesäisin vapauttaa rajalliset peltohehtaarit talven rehujen tuottamiseen. Viime aikoina merkittävästi kasvanut petopaine kuitenkin rajoittaa joillain alueilla oleellisesti luonnonlaitumien hyödyntämistä. Metsä-, ranta- ja saarilaitumia on käytännössä mahdoton aidata petoaidoilla riittävän tiiviisti. Myöskään laumanvartijakoirat eivät sovellu näihin kohteisiin. Muiden suojaamistoimien hinta on suuri, ja teho kyseenalainen. Luonnonlaitumien säilymistä ei näin ollen uhkaa pelkästään hallinon korvauspolitiikan epäluotettavuus vaan myös petopolitiikan muutosta tarvitaan perinnebiotooppien säilyttämiseksi. Suomen Lammasyhdistys on toistuvasti tukenut susien suotuisan suojelutason määrittämiseen perustuvan kannanhoidollisen metsästyksen aloittamista.

Ympäristönhoitokorvauksen piiriin hyväksyttävät alueet vaativat hoito-ohjelman mukaista aktiivista ja säännöllistä laidunnusta tai niittoa sekä toisinaan myös raivausta. Näin olleen ne aiheuttavat myös merkittäviä kuluja, jotka tulee kattaa riittävästi. Myös niittämiseen, raivaamiseen, aitaamiseen ja eläinten kuljetuksiin sekä valvontaan käytetty aika tulee korvata. Merkittävimmät perinnebiotooppityypit ovat metsälaitumet, rantaniityt ja saaret. Ne ovat myös lampurin kannalta kalleimpia ja hankalimpia hoitaa, joten ympäristösopimuksesta saatavalla korvauksella on ollut niiden ylläpidossa merkittävä rooli.

Ympäristönhoitotyö ja siitä saatu korvaus ovat myös olleet monelle pienelle tilalle mahdollisuus kannattavaan toimintaan. Nyt kun joidenkin perinnebiotooppikohteiden pinta-aloista on leikattu pois jopa yli puolet, on niiden laiduntamisen kustannukset nousseet lampurille liian korkeiksi. Samalla jo ennestään haastavassa tilanteessa ollut suomalainen lammastalous on vajonnut yhä syvemmälle ahdinkoon. Lukuisat ympäristönhoitoon erikoistuneet tilat ovat joutuneet vähentämään eläinmäärää radikaalisti ja luopuneet investointiajatuksista. Muutamat ovat lopettaneet kokonaan. Tämä näkyy vahvana laskusuhdanteena koko lammastaloudessa ja kotimaisen lampaanlihan tuotannossa. Karitsojen teurasmäärät ovatkin laskeneet vuoden 2018 yli 50000:sta vuoden 2023 37000:een.

Alkuperäisrodut

Suomessa on kolme alkuperäistä, vuosituhansia vanhaa lammasrotua: suomenlammas, kainuunharmas ja ahvenanmaanlammas. Rodut ovat osa keskeinen osa mm. Suomen huoltovarmuutta sopeutuvaisuutensa ja kestävyytensä vuoksi. Suomi on myös sitoutunut rotujen säilyttämiseen allekirjoittamalla vuoden 1992 Rion ympäristösopimuksen. Perinnebiotooppeja hoidetaan pääsääntöisesti juuri näiden alkuperärotuisten lampaiden voimin. Ympäristönhoitoalojen korvausten ja sitä myötä myös lammasmäärien romahtaminen näkyy ikävällä tavalla nimenomaan alkuperäisrotuisten lampaiden populaatioissa. Uhkana on, että menetämme luonnon monimuotoisuuden lisäksi myös alkuperäisrotujemme mittaamattoman arvokkaan perimän. Erityisesti kainuunharmasten ja ahvenanmaanlampaiden populaatioiden koot ovat jo niin pieniä, että riittävän geneettisen monimuotoisuuden säilyminen on vaakalaudalla.

Loppusanat

Ympäristösopimusten takana olevat asetukset antavat varsin suuren vapauden jäsenmaille ja viranomaisillemme tulkita asioita paikallisesti. Tämänhetkinen tulkintalinja pyrkii minimoimaan hyväksyttyjä aloja, ei maksimoimaan asetusten takana olevien tavoitteiden saavuttamista. Kaiken kaikkiaan surullisinta kuitenkin on, että monissa tapauksissa alojen leikkaukset ovat olleet niin suuria, että lopputuloksena joidenkin, mahdollisesti jo vuosisatojen ajan laidunnettujen perinnemaisemien hoidosta on kustannussyistä jouduttu luopumaan kokonaan.

Kiittäen

Juha Tähkämaa
Puheenjohtaja
Suomen Lammasyhdistys ry

Marjo Simpanen
Toiminnanjohtaja
Suomen Lammasyhdistys ry